

Бялыніцкая ДАЎНІНА

Краязнаўчы альманах
(дадатак да газеты «Паходня»)

№ 3 (19)

Сакавік
2008 г.

Бялыніцкі раён у 1918 годзе

16 лютага 1918 г. Германія паведаміла Савецкай Расіі, што скончыўся тэрмін перамір'я і “пачынаецца зноў стан вайны”. 18 лютага Германія аднавіла ваенныя дзеянні. 10-я нямецкая армія рухалася ў напрамку Мінск – Смаленск – Масква. На цэнтральным напрамку супраць германскай арміі змагаўся Магілёўскі рэвалюцыйны атрад, у якім было нямала мясцовых сялян, 2-я рэвалюцыйная армія пад камандаваннем Р. І. Берзіна. Але наступленне нямецкіх войск спынілі толькі на лініі Орша – Магілёў – Гомель.

Такім чынам, уся тэрыторыя, якая пазней увайшла ў склад Бялыніцкага раёна, у канцы лютага 1918 г. была занята часцямі 10-й нямецкай арміі і паводле Брэсцкага міру, які быў заключаны 3 сакавіка 1918 г. паміж Савецкай Расіяй і Германіяй, апынулася пад нямецкай акупацыяй.

Як сведчылі ўмовы мірнага дагавора, Германскі ўрад, як, дарэчы, і ўрад Савецкай Расіі, не прынялі пад увагу інтарэсы

беларусаў. Беларусь не атрымлівала нічога на аднаўленне разбуранай у час вайны гаспадаркі, таму што ўрады Германіі і Савецкай Расіі ўзаемна адмовіліся ад пагашэння страт, прычынёных вайной насельніцтву гэтых дзяржаў. Частку Гродзеншчыны і Віленшчыны немцы збіраліся перадаць Літоўскай дзяржаве.

25 сакавіка 1918 года была прынятая 3-я Устаўная Грамата. Граматаю Беларуская Народная Рэспубліка абвешчана незалежнай і вольнай дзяржавай. Брэсцкі мірны дагавор, падпісаны за Беларусь чужым урадам, паводле граматы, абвешчаўся страціўшым моц. Зыходзячы з гэтага, ўрад Беларусі звярнуўся да зацікаўленых бакоў з прапановай перагледзець умовы Брэсцкага міру. Гэта быў неабходны і лагічны адказ на суровыя выклікі часу. Разам з тым дадзены акт стаўся адной з перадумоў для чарговых крокаў па шляху да ўсталявання беларускай дзяржаўнасці,

ажыццёўленых ужо на савецкай аснове.

Германскія акупанты адмянілі дэкрэты савецкай улады. Памешчыкам вярталіся землі, якія належылі ім раней, маёнткі, лясныя ўгодзі. Акупанты праводзілі рэквізіцыі хлеба, мяса, фуражу на патрэбы нямецкай арміі.

Палітыка акупантаў выклікала супраціўленне насельніцтва. Так. У сакавіку 1918 г. сяляне Царковішчанскай (суч. Каліноўка) воласці стварылі партызанскі атрад колькасцю каля 60 чалавек, які размяшчаўся ў Васілеўскай пушчы. Выступленні насельніцтва на акупіраваных тэрыторыях спрыялі росту рэвалюцыйных настрояў сярод нямецкіх салдат.

27 жніўня 1918 года кайзераўскі ўрад быў вымушаны падпісаць з урадам РСФСР дадатковы дагавор, па якім нямецкія войскі пакінулі частку тэрыторыі Беларусі да Бярэзіны.

Паводле Анатоля Марозава і Лявона Баршчэўскага

Якія населеныя пункты Бялыніцкага раёна найбольш пацярпелі ў гады вайны 1941-1945 гадоў?

Нямецка-фашысцкія захопнікі знішчылі разам з жыхарамі вёскі Стэфанова, Брэнькаў, Сныткі, Малінаўку, Заазер'е, Пільшычы, Угольшчыну. У Стэфанове, для прыкладу, да вайны было 25 дамоў, жыло 97 чалавек. Карнікі спалілі ўсё. Ад смерці выратаваўся толькі адзін чалавек – Раман Гарбачэўскі. У Брэнькаве фашысты спалілі ўсё 16 дамоў, загубілі 22 чалавекі. У Заазер'і

са 110 дамоў уцалела толькі два, знішчана 33 чалавекі. У Малінаўцы Галоўчынскага сельсавета спалены ўсё 27 дамоў, забіта 53 чалавекі. У Пільшычах з 86 дамоў ператварыліся ў папялішча 85, загублена 35 чалавек. Згарэлі ўсё дамы ў Снытках, загінула 20 чалавек. Ва Угольшчыне са 112 дамоў было спалена 110, знішчана 38 жыхароў. Акрамя гэтага, вялікі ўрон акупанты

нанеслі яшчэ жыхарам 42 вёсак. У саміх Бялынічах фашысты знішчылі 969 чалавек.

“Згукі мінуўшчыны”

Так,будзем помніць мы ў кайданах,
Падняўшы сэрцы ўгару,
Што так, як Бог ускрывава-
ны,
Уваскрэсьне наша Бела-
русь.

Ларыса Геніюш

Гісторыя БНР

Беларуская Народная Рэспубліка (БНР) — гэта незалежная беларуская дзяржава, абвешчаная ў 1918 годзе, пасля больш чым 200-гадовага знаходжання Беларусі ў складзе Расейскай Імпэрыі ад канца XVIII ст., калі Беларуска-Літоўская дзяржава (Вялікае Княства Літоўскае) была гвалтам далучана да Расеі. Такім чынам, БНР — гэта працяг тысячагадовай беларускай дзяржаўнасці з часоў Полацкага княства.

Беларуская Народная Рэспубліка была абвешчана выканаўчым камітэтам Рады Усебеларускага з'езда 9 сакавіка 1918 г. другой Устаўной Граматай да народаў Беларусі. На паседжанні Рады БНР у Менску 25 сакавіка 1918 г. была прынята трэцяя Устаўная Грамата, у якой Беларуска-Народная Рэспубліка абвешчалася незалежнай дзяржавай і ўсе дзяржаўныя сувязі з Расеяй разрываліся.

Абвешчэнне Беларускай Народнай Рэспублікі самастойнай і незалежнай дзяржавай — юрыдычны акт, які ўзнаўляў дзяржаўнасць беларускага народу. Акт 25 сакавіка быў лягічным наступствам дзейнасці Усебеларускага Кангрэсу ў снежні 1917 года. Гэты акт зрабіў цалкам легальнай далейшую дзейнасць Рады БНР і яе ўраду ў 1918 годзе і ў наступны перыяд.

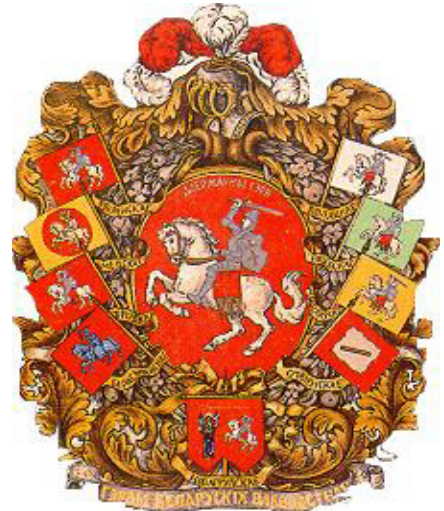
Былі створаны дзяржаўныя органы, вызначаныя межы Беларусі. Яшчэ раней на Румынскім фронце і ў раёне Адэсы, дзе знаходзіліся ў большасці беларусы, афіцэры і жаўнеры, пачала фарміравацца беларуская армія, каб вярнуцца на Беларусь. Бальшавіцкая ўлада і потым нямецкая акупацыя перашкодзілі стварыць беларускае войска.

3 актам 25 сакавіка лічыліся шэраг дзяржаваў, якія прызналі незалежнасць Беларусі, у тым ліку Летува, Латвія, Эстонія, Фінляндыя, Украінская Народная Рэспубліка, Чэхаславакія, Турцыя.

Беларуская Народная Рэспубліка не была, аднак, прызнаная Германіяй, якая паводле Брэсцкага мірнага дагавору 3 сакавіка 1918 г. фактычна падзяліла тэрыторыю Беларусі з савецкай Расеяй. Праўда, зь дзяржаўным актам незалежнасці ад 25 сакавіка 1918 г. і нямецкія акупанты вымушаныя былі лічыцца: яны ня здолелі спыніць дзейнасць Рады БНР і яе ўраду ў галіне адукацыі, культуры, сацыяльнай палітыкі і палітычнай дзейнасці ўвогуле.

Урэшце і бальшавіцкі ўрад у Маскве мусіў лічыцца з абвешчэннем незалежнасці Беларусі. Сьведчаньнем гэтага зьяўляецца перабываньне ў Маскве генеральнага консула БНР пры ўрадзе РСФСР А.Бурбіса ў 1918 годзе, а таксама дыпламатычныя перамовы паміж БНР і РСФСР у Кіеве і ўрэшце дыпламатычныя перамовы прэм'ер-міністра БНР Антона Луцкевіча з расейскім урадам у лістападзе 1918г. у Маскве. Існаваньне незалежнай Беларускай Народнай Рэспублікі ўрэшце вымусіла савецкі ўрад У. Ульянава-Леніна пайсьці на стварэньне Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі 1 студзеня 1919 г., нягледзячы на нежаданьне расейскіх бальшавікоў прызнаць беларусаў за самастойны народ і нежаданьне прызнаць яго дзяржаву. Факт існаваньня БНР прымусіў савецкі расейскі ўрад утварыць беларускую савецкую дзяржаву як свайго роду адказ на стварэньне БНР.

Пасьля падзелу тэрыторыі

Беларусі паміж савецкай Расеяй і Польшчай у 1920-1921 гг. Рада і ўрад БНР дзейнічалі ў эміграцыі — ў Летуве, потым у Празе. Рада БНР заставалася сымвалам незалежнасці Беларусі. Яна захавала і нацыянальную сімволіку, што сталася ў БНР і дзяржаўнай, — гістарычны герб «Пагоню» і бел-чырвона-белы сьцяг. Савецкія ўлады спрабавалі ліквідаваць дзейнасць Рады БНР і ўраду ў эміграцыі. У пастанове ЦК КП(б)Б ад 14 жніўня 1925 г. адзначалася неабходнасьць перадачы паўнамоцтваў урада БНР ураду БССР і прызнаньня Менска сталіцай усіх беларусаў у сьвеце.

Спроба бальшавікоў атрымаць легальныя паўнамоцтвы БНР сьведчыць аб прызнаньні такіх паўнамоцтваў партыйнымі і савецкімі кіраўткамі БССР, якія тым самым прызнавалі сваю ўладу нелегітымнай. Бальшавікам удалося ў кастрычніку 1925 г. перацягнуць у БССР былых прэм'ераў В. Ластоўскага, А. Цьвікевіча і некалькі міністраў (потым зь імі расправіліся). Аднак Рада БНР на чале з прэзыдэнтам Пятром Крачэўскім паўнамоцтваў ураду БССР не перадала і працягвала дзейнічаць у Празе, потым, пасля 2-й Сусьветнай вайны, у ЗША і працягвае сваю дзейнасць у Паўночнай Амэрыцы.

Другая спроба атрымаць

Гісторыя БНР

легітымныя паўнамоцтвы Рады Беларускай Народнай Рэспублікі была зроблена ў 1992-1993 гг. урадам В. Кебіча, калі тагачасны міністар замежных спраў П.Краўчанка спрабаваў пераканаць дзярчоў Рады БНР у эміграцыі у тым, што Рэспубліка Беларусь з кіраўніцтвам прамаскоўскай кампартыйнай намэнклатуры з'яўляецца поўнасьцю незалежнай. Аднак Рада БНР адмовілася перадаць свае паўнамоцтвы з-за неспрыяльных умоваў для незалежнасці ў самой Беларусі.

Рада Беларускай Народнай Рэспублікі і цяпер з'яўляецца

легітымным ворганам беларускае прадстаўнічае ўлады, носьбітам ідэі незалежнасці Беларусі, угрунтаваных ва Устаўчых Граматах БНР і Акце 25 сакавіка 1918 года. Ідэалы БНР — гэта вольная незалежная дэмакратычная Беларусь, роўная паміж народамі і дзяржавамі, гэта разьвіццё нацыянальнага грамадства і яго нацыянальнай дзяржавы, гэта разьвіццё беларускай мовы, беларускай культуры, паважлівых ўзаемадчыненьні з суседзямі ды іншымі народамі і дзяржавамі ў Эўропе і ва ўсім сьвеце.

Адкуль і чаму прыйшлі ў Бялыніцкі раён стараабрадцы?

У Маскоўскай дзяржаве панаваў парадкі, якія недапускалі аніякага, у тым ліку і рэлігійнага, вольнадумства. Вялікае княства Літоўскае адрознівалася верацярпімасцю.

У другой палове 17 стагоддзя ад здзеку і пераследу на Беларусь уцякаюць дзесяткі тысяч расійскіх стараабрадцаў. Некаторыя з іх пасяліліся на тэрыторыі сённяшняга Бялыніцкага раёна ў асноўным на казённых землях Эсьмонскай воласці. Стараверы заснавалі паселішча Клёўка і, паступова купляючы новыя землі, засноўвалі хутары з гэтай жа назвай.

На канец 90-х гадоў 19 стагоддзя сярод тутэйшых сялян-старавераў вылучыліся і адносна буйныя землеўладальнікі — У. Аўдзееў, Д. Гразной, браты В. і Я. Сініцыны. Сяляне-стараверы займаліся і рознымі промысламі: выраблялі драўляныя міскі, лыжкі, іншы посуд і сельскагаспадарчы рыштунак.

Ад тутэйшых жыхароў іх адрознівалі асаблівасці побыту,

хатніх і надворных пабудов, мовы.

У сваёй цікавай працы "Беларуская іерархія" (Мн., Бел. Эн., 1992 г.) І. Грыгаровіч памылкова "прывязвае" да Бялыніцкага краю Лаўрэнціеў стараабрадчы мужчынскі, Макарыеў стараабрадчы папоўскага толку мужчынскі манастыры, якія хутчэй за ўсё знаходзіліся ў Беліцкім павеце на Гомельшчыне. З гістарычнай літаратуры вядома, што ў засценку Клёўка дзейнічала толькі стараабрадчая царква.

"Згукі мінуўшчыны"

Вершы

* * *

Ты ласку любіш, небарака?
 То накруці на вус, будзь ласкаў:

Калі табе лізнулі сраку,
 Не расслабляйся. Гэта змазка.

Сяргей Украінко

Хто такі Васіль Жудро

З імем Васіля Жудро звязаны аб'ёмысты пласт духоўнай культуры прыдзруцкага краю. У Бялынічы ён патрапіў на службу ў Раства-Багародзіцкі манастыр, дзе выконваў абавязкі іераманаха і настаўніка прыманастырскай царкоўна-прыходскай школы.

У аглядных справахздачах Магілёўскага епархіальнага вучылішнага савета неаднаразова ўказвалася на высокае педагагічнае майстэрства манаха, яго тактоўнасць, любоў да дзяцей (школу наведвалі, дарэчы, і дзеці каталіцкага веравызначэння).

В. Жудро быў таксама даследчыкам гісторыі царквы, журналістам і паэтам. На сёння вядома каля 15 кніг і брашур, аўтарам якіх з'яўляўся гэты неардынарны чалавек.

Першая кніга вершаў В. Жудро выйшла ў 1909 годзе ў Магілёўскай губернскай друкарні, дзве другія — адначасова ў Магілёўскай і Аршанскай прыватнай (Левіна) друкарнях у 1912 годзе.

Клопатам "ацчаскім" сагрэты

На будынку школы нейкі гад
 Накрымзоліў: "Кіньма цыгарэту,

А курыце хлопцы самасад!"

Сцерліся заіры з карты свету

І даўно тых персіяў няма,
 А хлопцы ўсё кураць цыгарэты

Ды й кайфуюць з гэннага дзярма.

Я вам не скажу за ўсю планету,

Што ямчэй згінае вас у крук

— Самасад ці, можа, цыгарэта...

Мне пляваць, бо я куру бамбук.

Стан сельскай гаспадаркі Бялыніцкага раёна ў 20-я гады 20 стагоддзя

Сельская гаспадарка раёна налічвала 8643 асобныя сялянскія гаспадаркі: 2470 бядняцкіх, 5323 сярэдніх і 850 заможных, у якіх працавала каля 150 парабкаў. У сялян было 8633 рабочыя кані і 10137 кароў. У той жа час 584 гаспадаркі не мелі цяглавай сілы.

Землі вызначаліся беднасцю і ў значнай ступені забалочанасцю. 10 працэнтаў іх былі, па сутнасці, сыпучымі пяскамі. Ворнай зямлі налічвалася 32692 дзесяціны, балоты займалі 8606, лугі – 5787, сады – 143 дзесяціны.

Прымітыўнай была тэхніка сялянскіх гаспадарак: 177 малатарняў і 92 конныя прывады да іх, 134 веялкі, 7 пружынных барон, 144 саламарэзкі і культыватары. Уборка збожжавых праводзілася амаль выключна сярпом, бо ў раёне мелася ўсяго 7 конных жняраў.

Яшчэ ў 1923 годзе пачаліся работы па землеўпарадкаванні. Яны праходзілі з вялікімі

цяжкасцямі, натыкаліся на супраціўленне больш заможных сялян. Тым не менш землеўпарадкаванне было праведзена ў 50 вёсках.

Для аказання дапамогі сялянам стварылі 17 камітэтаў грамадскай узаемадапамогі (пры кожным сельсавеце) і раённы камітэт грамадскай узаемадапамогі, у які выбралі 46 бяднякоў і 5 сярэдніх. Камітэт меў у касе 222 рублі і 50 дзесяцін зямлі. Збожжа і грошы былі падзелены паміж 624 бядняцкімі гаспадаркамі.

Па ініцыятыве Бялыніцкага валвыканкама 28 студзеня 1924 года створана сельскае крэдытнае таварыства, у якое да канца года ўступілі 878 сялян, у маі 1924 г. было створана каператыўнае таварыства. Пры райвыканкаме дзейнічаў аграрна-аграмаічны савет, які кіраваў работай сельскагаспадарчых курсаў і шырокай сеткай сельскагаспадарчых гурткоў у вёсках.

Акруговая газета «Саха і молат», якая аб'явіла конкурс на

лепшага гаспадара, прысудзіла прэміі дзвюм вёскам і аднаму гаспадару нашага раёна. Так, сяляне вёскі Шылавічы атрымалі прэмію ў суме паўтара чырвонца ў якасці першага ўзносу на набыццё сартыроўкі «Трыумф» і падпіску на газету тэрмінам на чатыры месяцы, жыхары вёскі Міхалова – бібліятэчку сельскагаспадарчай літаратуры і падпіску на чатыры месяцы на газету «Саха і молат». Прэміяй газеты «Саха і молат» і бібліятэчкай сельскагаспадарчай літаратуры ўзнагароджаны таксама жыхар вёскі Ланькаў Талан, які, як пісалася ў газеце, «увеў правільнае пяціполле, верыць аграрному і кніжцы, выкарыстоўвае ўсе парады».

14 кастрычніка 1924 г. праведзена першая раённая сельскагаспадарчая выстаўка. Экспанаты размяшчаліся ў 9 павільёнах. На ёй за лепшыя экспанаты выдадзена 24 прэміі на суму 150 рублёў.

Анатоль Марозаў

Чаму Бялынічане перасяляліся ў Сібір?

Магілёўская губерня па рэзультатах перасялення руху сярод губерняў імперыі займала першае месца. Прычынай такога становішча была вострая нехватка зямлі, невысокі ўзровень развіцця прамысловасці, нацыянальная палітыка царызму, частыя няўраджаі і г. д..

Жадаючых пераехаць было шмат, аднак «Часовыя правілы» ад 10 мая 1900 г., 9 ліпеня 1901 года абмяжоўвалі перасяленне сялян Магілёўшчыны шэрагам умоў. Дазвол

на перасяленне атрымлівалі малаземельныя сем'і, якія не мелі магчымасці забяспечыць сваё ўтрыманне заробкам. Акрамя гэтага, перасяленцы сям'я павінны былі мець не менш 2-3 дарослых работнікаў і не менш 200 рублёў грошай.

У выніку перасялення з 1897 па 1909 гады колькасць насельніцтва ў прыдзруцкім краі зменшылася ў сярэднім на 30-40 працэнтаў. Па падліках гісторыка Я. Насыткі, у акрэслены перыяд колькасць жыха-

роў у вёсках Малы Трылесін паменшылася на 41,7 працэнта, Хвойна – 39,0, Прыхабы – 38,6, Малы Кудзін – 37,3, Мокравічы – 37,0, Пачапок – 36,1.

У адзінаццаці вёсках колькасць жыхароў скарацілася на 30-40 %, у дзвюх – на 40-45, у чатырох – на 20-30, у трох – на 10-20 %.

З 2215 да 2193 чалавек скарацілася пастаянная колькасць жыхароў Бялынічаў, з 538 да 421 – Эсьмонаў.

«Згукі мінуўшчыны»

